

FIGURA LUI TITU MAIORESCU PRIN DISCIPOLII LUI

VICTOR EMANUEL GICA

Institutul de Filosofie și Psihologie „Constantin Rădulescu-Motru” al Academiei Române

Niciun gânditor român nu s-a bucurat de grija și atenția cu care a fost înconjurat Titu Maiorescu. Ce-i drept, personalitățile care i-au acordat grijă și atenție îi datorau foarte mult celui care, în calitate de dascăl, s-a priceput de minune să atragă, dintre elevii săi, pe cei mai capabili de cariere și destine filosofice, într-o epocă în care civilizația românească și cultura română duceau lipsă de asemenea cariere și destine. Cum carierele și destinele filosofice au prisosit arareori și de la Maiorescu încoace în civilizația românească și în cultura română, creditul acordat de Maiorescu, în ultimii zece-cincisprezece ani ai secolului al XIX-lea, n-a fost încă achitat integral. Cuvintele și ideile maioresciene rămân cuvinte și idei actuale în sine, ca și în cei care le-au luat atunci foarte în serios.

Mai târziu, de la înălțimea propriilor catedre, tinerii maiorescieni, deveniți profesori de renume, au știut să-și răsplătească dascălul, onorându-l. De aceea, noi, astăzi, avem posibilitatea (rară, și nu doar în cultura română) de a descoperi în Titu Maiorescu nu numai o *operă* (prețuită diferit în epoci diferite, lucru cât se poate de firesc pentru orice operă din lume, nu doar pentru opera unui filosof român de acum o sută de ani), ci și o *figură* de om excepțional înzestrat cu talent și caracter, de care, spre deosebire de operă, suntem constrânși să ținem seama.

Figurii lui Maiorescu i se datorează renașterea, din când în când, și a interesului față de opera sa. Reciproca nu este însă valabilă: opera lui Maiorescu, abia reeditată (*Comemorare Titu Maiorescu, Un secol de la moarte (1917–2017)*, I. *Opera filosofică*, Ediția a II-a, îngrijită de Alexandru Surdu, Editura Academiei Române, București, 2017), nu este proiectată pentru a alimenta interesul față de figura autorului ei. Opera filosofică maioresciană se dedică tratării conștiințioase, limpezi, nu superficiale, a unor probleme ce țin de logică, psihologie, istoria filosofiei moderne. Figura lui Maiorescu *impresionează*, opera lui Maiorescu *folosește*. Chiar și azi, când logica, psihologia și istoria filosofiei par să fi progresat enorm față de epoca maioresciană, cel interesat de una dintre aceste discipline încă mai are de câștigat citindu-l pe Maiorescu. Cu toate acestea, Maiorescu este perceput în primul rând ca un inegalabil model de ținută academică, gust artistic și bun-simț politic, în al doilea rând ca logician, psiholog și istoric al filosofiei.

E greu să răspunzi la întrebarea: ce contează mai mult? *Figura* sau *opera* maioresciană? Poate că fiecare contează suficient de mult, deși nu pentru același scop.

Răsfoind volumul *Comemorare Titu Maiorescu, Un secol de la moarte (1917–2017)*, II. *Studii despre filosofia lui Titu Maiorescu*, Coordonator: Alexandru Surdu, Ediție îngrijită de: Mona Mamulea, Editura Academiei Române, București, 2017, atenția cititorului este captată instantaneu de cea de-a doua secțiune: *Perspective ale discipolilor*. Aici, Ion Petrovici, P.P. Negulescu, Mircea Djuvara, C. Rădulescu-Motru, mai puțin Mircea Florian, vorbesc despre Maiorescu *altfel* decât o făcuseră deja Mihai Eminescu și Ioan Slavici și, totodată, *altfel* decât o vor face cei de azi (dintre care volumul în atenție ne oferă studii de: Alexandru Surdu, Alexandru Boboc, Viorel Vizureanu, Gheorghică Geană și Viorel Cernica). Discipolii lui Maiorescu *mărturisesc* despre el.

Eminescu și Slavici au considerat – pe bună dreptate – că le revine obligația să ia apărarea unui cunoscut apropiat (până la un punct, am putea spune și prieten) care fusese acuzat pe nedrept. (Am putea adăuga că, în cazul lui Slavici, apărarea este ușor excesivă, deși autorului ei i s-ar accepta scuza că a redactat un text pentru presa de actualitate, nu de uz științific.)

La rândul lor, cercetătorii mai recentți ai operei lui Maiorescu încearcă să aprofundeze, prin analiză istorică și comparativă, înțelegerea cauzelor prestigiului de care Maiorescu se bucură până azi. Geneza logicii lui Maiorescu, influența filosofiei germane asupra lui Maiorescu, receptarea lucrărilor lui – acestea sunt temele interesului filosofic contemporan față de el.

Dar Petrovici, Negulescu, Djuvara, Motru, chiar și Florian, caută *să se lămurească pe ei înșiși* cu privire la Maiorescu. Pentru ei, Maiorescu ajunge inevitabil o problemă personală, nu se poate mărgini să rămână una de specialitate. Este uimitor, pentru cititorul de azi, cum fiecare, scriind despre dascălul său Maiorescu, spune esențialul despre sine însuși.

Bineînțeles, niciunul dintre maiorescienii care scriu despre Maiorescu, incluși în secțiunea rezervată lor din *Studiile despre filosofia lui Titu Maiorescu* pomenite, nu putea comite un gest atât de nemaiorescian cum este cel de a căuta a se pune în evidență pe sine însuși atunci când prezintă un subiect de interes general. Cu toții admirau profund și imitau cât se poate de fidel maniera impersonală de expunere a lui Maiorescu. Din care se elimină sistematic comentariile subiective, opțiunile personale, simpatiile și antipatiile, chiar și atunci când vine vorba despre trăiri, adică despre tot ce este mai subiectiv și personal. O manieră care n-a fost numai admirată pentru înclinația către judecata echilibrată, ci și învinuită de disimulare, de subtilă prefăcătorie. Totuși, evocându-l pe Maiorescu, și încă în manieră maioresciană, din care sentimentalismele sunt vizibil înlăturate, maiorescienii reușesc să ne transmită contrariul: cât de legați au rămas de personalitatea lui Maiorescu. În fapt, fiecare dintre ei pare a ne comunica involuntar că a realizat în cariera sa filosofică exact ceea ce a crezut că ar fi așteptat Maiorescu de la el. Că lucrurile așa stau, vom încerca să arătăm în continuare.

Mai întâi în cazul lui Ion Petrovici. Evocarea sa, *Titu Maiorescu*, preluată din volumul *Titu Maiorescu. 1840–1917*, București, Editura Casa Școalelor, 1931,

trece discret sub tăcere relațiile personale ale discipolului cu dascălul său. Un singur episod ne este transmis, dar este elocvent: prezentându-i lui Maiorescu volumul *Teoria noțiunilor* (1910), abia tipărit, Petrovici este întrebat de acesta: „Toate bune, dar un lucru: o astfel de scriere nu e prematură la noi. Ești convins că s-a ajuns cu evoluția noastră culturală până la acest gen de lucrări?”¹. Ion Petrovici nu era convins. El nu-l contrazice pe Maiorescu, încercând în schimb să găsească o justificare a propriei renunțări la „calea speculărilor proprii”. Justificare ce-și extinde valabilitatea dincolo de justificarea lui Maiorescu însuși (pentru care domolirea avântului speculativ poate să fi fost o soluție adecvată), către o funcție logico-critică preferabilă celei de creație. Pe punctul de a deveni pradă, precum Vasile Conta, „demonului creator filosofic”, Petrovici își schimbă propriul curs evolutiv, preluând modelul maiorescian și devenind „un artist în prezentarea de pe catedră a sistemelor filosofice, pe care căuta să le explice psihologicește, să le examineze în mod critic și uneori să arate prin câteva sugestii în ce chip aceste sisteme s-ar putea depăși în viitor”². Această schiță de portet a lui Maiorescu i se potrivește perfect lui Petrovici însuși.

P.P. Negulescu, în *Ceva despre Titu Maiorescu* (material publicat în 1936 în „Convorbiri literare”, revistă fondată de Maiorescu cu șaiszeci și nouă de ani în urmă), solicitat să-și evoce profesorul, contopește două amintiri diferite: cea a strălucitoarelor cursuri ale lui Maiorescu – care l-au determinat să renunțe la înscrierea la Facultatea de Științe și să se îndrepte spre cea de Litere și Filosofie – cu cea a unei mici crize religioase din copilărie. Contopirea amintirilor este tot lucrarea lui Maiorescu, de la care viitorul profesor capătă asigurarea că „Vocațiile se manifestează uneori prin asemenea crize”. Iar rezultatul contopirii este o îndelungată carieră, din care a dispărut total sentimentul de remușcare resimțit cândva de copilul care, observând pe fundul unei putini nespălate niște vietăți netrebnice, îndrăznise să se întrebe: „Se băgase oare Dumnezeu în fundul putinii ca să le creeze, așa cum crease, după Biblie, celelalte animale?”³. Tânărul Negulescu s-a recunoscut în propriile sale concepții, naiv intuite, asupra generației spontanee și transformismului și s-a eliberat, datorită lui Maiorescu, de sub dominația gândirii magico-religioase. Așa cum Petrovici se lepădase de demonul speculației.

Începuturile filosofice ale lui T. Maiorescu de Mircea Florian („Convorbiri literare”, LXX, nr. 1–5, 1937) este o cercetare bine documentată și strâns argumentată cu privire la anii de studiu petrecuți de tânărul Maiorescu în străinătate. Din punct de vedere științific, articolul este foarte util. Dar un pasaj ne atrage atenția în chip deosebit: „La temelia vederilor culturale ale lui Maiorescu stă «școala istorică» germană, nu hegelianismul, care postulează un finalism metafizic cu desăvârșire

¹ *Comemorare Titu Maiorescu, Un secol de la moarte (1917–2017)*, II. *Studii despre filosofia lui Titu Maiorescu*, Coordonator: Alexandru Surdu, Ediție îngrijită de: Mona Mamulea, Editura Academiei Române, București, 2017, p. 41.

² *Ibidem*, p. 47.

³ *Ibidem*, p. 56–57.

străin spiritului maiorescian. Nu întâlnim nicăieri la Maiorescu speculația hegeliană: evoluția dialectică a Spiritului lumii⁴. Aceste rânduri pot fi citite ca o autoprezentare a lui Mircea Florian, dacă înlocuim expresia „școala istorică» germană” cu „filosofia imanenței germană” și numele lui Maiorescu cu cel al lui Florian însuși. Finalismul metafizic și dialectica Spiritului îi sunt nu numai străine, ci și adverse lui Florian. Faptul că la Maiorescu se regăsesc reticențe față de acestea îi dă lui Florian multă încredere în propria sa opțiune filosofică.

Mircea Djuvara, cel mai important specialist în filosofia dreptului de la noi, recunoaște fără ezitare (în *Titu Maiorescu profesor de filosofie*, în „Revista de filosofie”, vol. XXV, nr. 1, 1940, un scurt articol ocazional, la centenarul profesorului) în Maiorescu, mai cu seamă „un Etician, un Moralist, un Educator”⁵. Aceste trăsături ale personalității celui omagiat, care-l interesează în mod firesc pe un filosof al dreptului, sunt așezate, în cazul în speță, înaintea marilor merite ca profesor de logică și istoria filosofiei ale aceluiași.

C. Rădulescu-Motru, vorbind la Radio despre Maiorescu, în 1940, cu ocazia a o sută de ani de la naștere, deplânge în conferința *Actualitatea lui Titu Maiorescu* (publicată și în „Revista de filosofie”, vol. XXV, nr. 1, 1940) „destinul nenorocit pe care îl au aceia cari prin valoarea lor depășesc nivelul de mediu în care sunt aduși să trăiască”⁶. Părerea că Maiorescu – între altele, un fost prim-ministru respectat al României – ar fi avut un „destin nenorocit” ne poate uimi. Dar, punând în context cuvintele pronunțate de Motru, sensul lor se lămurește. Sesizând o ofensivă împotriva „filosofiei științifice”, din care considera că face parte atât el, cât și Maiorescu, Rădulescu-Motru solicită de la cititorul său, odată cu admirația pentru profesor, o egală recunoaștere în ceea ce privește justetea orientării culturale a acestuia și, o dată cu ea, a propriei sale orientări.

Ni se pare, așadar, că *Studiile despre filosofia lui Titu Maiorescu*, prin alăturarea câtorva texte ale celor mai reprezentativi maiorescieni, oferă o completare fericită a *Opinelor filosofice* ale celui care a fost considerat „fondatorul filosofiei românești moderne”. Fără îndoială, prin prezența sa, Maiorescu i-a îndrumat pe cei care i-au fost apropiați nu numai către năzuința de perfecționare profesională, ci și către cea a cunoașterii de sine.

Ceea ce ar putea fi, pentru orice filosof, un motiv de mândrie chiar mai mare decât acela de a fi larg apreciat pentru productivitate și originalitate.

⁴ *Ibidem*, p. 76.

⁵ *Ibidem*, p. 81.

⁶ *Ibidem*, p. 83.